

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА ОСОБИСТОСТІ ПОТЕРПІЛОГО
У ЮРИДИЧНОМУ КОНТЕКСТІ**

Спираючись на актуальність і необхідність системних змін у стосунках держави з громадянином через призму прав людини на сучасному етапі розвитку українського суспільства, розглянено комплекс психолого-юридичних характеристик потерпілого у кримінальному процесі, дослідження і пізнання яких робить можливим використання їх як дієвого інструменту у реалізації завдань судово-слідчої діяльності. На підставі проведеного теоретичного аналізу автором запропоновано синтетично-особистісний підхід до вивчення психологічного портрета особистості потерпілого у кримінальному процесі.

Ключові слова: потерпілий, особистість потерпілого, психологічні особливості, психологічний портрет потерпілого, подія злочину, кримінальний процес.

Постановка проблеми. Стрімкий технічний, науковий та інформаційний розвиток людства, економічна нестабільність та зниження рівня життя призвели до занепаду та знецінення основних людських цінностей. Зниження, а подекуди і повна відсутність морально-етичних критеріїв у формуванні особистості людини поставило сучасну Україну на коліна перед фактом зростання злочинності і його наслідком – збільшення чисельності потерпілих. Проблема їх захисту – кричуще антисоціальне та ганебне явище сучасного суспільства, яке переживає зараз нелегкі часи. Звичайно, за один день не зміниш того, що формувалося десятиліттями, однак позитивний поступальний рух уперед у даному напрямку все ж є.

Психологічна характеристика потерпілого включає в себе дослідження його особистості, закономірностей та механізми формування психічного стану, поєднання психологічних особливостей і рис людини, що визначають її своєрідність. Тільки у всій своїй сукупності психологічні риси потерпілого дають можливість створити загальне уявлення, цілісну психологічну картину про особу потерпілого.

Ступінь наукової розробки. Дослідження психологічних характеристик потерпілого як учасника кримінального процесу здійснювалося юристами та психологами: В.В. Бедь., В.П. Божьєвим, В.Л. Васильєвим, М.І. Гошовським, Б.З. Загурським, В.О. Коноваловою, Костицьким М.В., В.В. Кошинцем, М.Я. Марчаком, І.І. Петеруґею, Т.І. Присяжнюк, В.М. Савицьким, М.В. Сенаторовим, В.Ю. Шепітьком та іншими. У своїх наукових працях зазначені автори торкалися психологічних характеристик потерпілих у кримінальному процесі на підставі положень чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства. На переконання автора статті, питання юридико-психологічних особли-

востей даного учасника кримінального процесу недостатньо вивчене у вітчизняній літературі, а тому потребує подальшого наукового дослідження.

Метою статті є аналіз юридико-психологічних характеристик комплексного психологічного портрету особистості потерпілого у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу. У літературі психологічний портрет будь-якої особи, у тому числі і потерпілого, змальовують за допомогою трьох складових: біогенетичних задатків, впливу соціальних факторів і внутрішнього психосоціального я.

У структурі особистості потерпілого виділяють: можливості, властивості та спрямування. До можливостей відносять рівень розвитку пізнавально-емоційних, чуттєво-вольових психічних процесів, загальні здібності, ступінь розвитку пам'яті. Властивості особистості потерпілого характеризуються темпераментом, характером і спеціальними здібностями. Спрямування проявляється у формуванні його мети, яку він ставить перед собою, прагнень, мотивів, відповідно до яких він діє.

Досить цікава з цього приводу концепція К.К. Платонова щодо динаміки функціональної структури особистості, згідно з якою індивіда необхідно досліджувати на соціально-психологічному, психолого-педагогічному, індивідуально-психологічному та біопсихічному рівнях, і тільки завдяки такому дослідженню можна отримати повне уявлення про ту чи іншу особу [8, ст.86].

Особистості потерпілого у кримінальному процесі притаманні такі психологічні характеристики:

самооцінка - охоплює його оцінку щодо самого себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей, внаслідок вчиненого злочину вона може бути і неадекватною, на відміну від аде-

кватної до моменту його вчинення. Неадекватна самооцінка теж може бути завищеною або заниженою, що часто спричиняє до розвитку комплексу неповноцінності, стійкої невпевненості;

самоповага - визначає відношення потерпілого до того, на що він претендує і є компонентом свідомості, в якому відображається бережливе і шанобливе ставлення до власного я, ступінь піклування про себе. Після вчинення злочину потерпілому необхідно для збереження самоповаги виявляти більшу активність для досягнення поставлених перед собою прагнень або знизити рівень домагань з метою недопущення внутрішнього психологічного конфлікту із власним я;

характер, у якому знаходять вираз суспільно-історичні умови життя потерпілого, спрямованість його виховання, він є своєрідним виразом індивідуальних рис людини, що формуються в процесі її розвитку, під впливом умов виховання та проявляється у поведінці. У літературі часто зазначають, що основою характеру є темперамент, проте не всі науковці з цим погоджуються, вказуючи, що темперамент зумовлений типом нервової системи, а характер може перебувати тільки під впливом темпераменту. До структури характеру потерпілого входять: ставлення до суспільства, людей, соціально-етичних цінностей, себе самого, праці, матеріальних речей;

емоції виступають вираженням і регулятором активності потерпілого, свідчать про значення того чи іншого явища для нього і регулюють загальну спрямованість та динаміку його поведінки [6, ст.118]. Якщо контроль потерпілого над своїми емоціями у момент заподіяння злочину буде несвоєчасним, то рішення, прийняте в даній ситуації, буде запізнілим і не матиме необхідної ефективності та доцільності;

суспільна установка потерпілого або його ціннісні орієнтації являють особою певний стержень свідомості, який охоплює помисли і почуття людини, з урахуванням яких вирішуються важливі життєві питання, це своєрідна система соціальної орієнтації, яку особа для себе прийняла. На важливості врахування даної характеристики наголошували А.Г. Здравомислов та В.А. Ядов [3, ст.199], а А.М. Яковлев розуміє під установкою потерпілого здатність діяти у визначений спосіб чи вибіркове створення зв'язків [16, ст.85]. За загальним правилом, установка будь-якого індивіда це – неусвідомлюваний стан готовності до діяльності, за допомогою якої людина може задовольнити ту чи іншу потребу. Вона може знаходити свій прояв у стандартизованих судженнях, некритично засвоєних людиною під час спіл-

кування з іншими людьми, в упередженості, виокремленні того, що має для неї важливе життєве значення, саме тому потерпілий може бачити в об'єктах те, що він хоче бачити, а не те, що є насправді;

переконавання – система мотивів потерпілого, що спонукають його діяти відповідно до власних поглядів і принципів, його підґрунтя становлять знання, які для людини є істинними, незаперечними, в яких вона не має сумніву. Особливість переконань полягає в тому, що в них знання постають в єдності з моральними й естетичними почуттями, інтелектом особистості;

переживання потерпілого є проявом його почуттів, співвідношення їх із предметом чи особою, які їх викликають. Ступінь усвідомлення переживань внаслідок учиненого злочину в потерпілого спочатку може бути досить високим, але це не означає, що крім держави, адекватно реагувати на вчинений злочин при визначенні його наслідків не може і сам потерпілий. При першому розумінні завданої шкоди у нього знаходять прояв симптоми людини, яка зіткнулася з неочікуваною і тяжкою в моральному плані втратою, розвивається апатія, депресія, упадок духу, приступи гніву, знижується самооцінка, загострюється відчуття небезпеки, втрачається довіра до навколишніх людей. Часто він залишається сам на сам зі своїм нещастям, що призводить до трагедій. С. Яковенко стверджує, що внаслідок переживання внутрішній світ людей (образ «Я та довкілля», ціннісні орієнтації) зазнає суттєвих змін, внаслідок чого формується «комплекс потерпілого» [15, ст.5].

За загальним правилом, потерпілий від злочину переживає його наслідки у формі трьох основних психологічних стадій : реакція на злочин і її розвиток, усвідомлення завданої шкоди та пошук виходу. Для першої стадії характерний шок, для другої – розпач, гнів, а на третій – потерпілий витісняє спричинену йому психологічну шкоду та спрямовує свою енергію на інші види діяльності [13, ст.163].

Ми вважаємо правильною думку Г. Зера, що потерпілий (жертва) проходить три психологічні кризи, цикли після вчинення злочину: криза особистості, де він намагається зрозуміти чому саме з ним сталося нещастя, що ж він за людина, чи є господарем свого життя; криза взаємовідносин, де актуальними стають питання довіри до близьких, друзів, навколишнього оточення; криза розуміння, переосмислення матеріальних і духовних цінностей суспільства [4, ст.117]. Тому вкрай необхідно доводити до відома потерпіло-

му, що йому завдана шкода, але це не повинно було статися саме з ним, що він цього не заслуговує, у цьому немає його вини [9, ст.81].

У психологічному портреті потерпілого вбачається тривога, лють, приниження, потреба у розумінні, гостра реакція на стрес, депресія і посттравматичний стресовий розлад, змішаний розлад емоцій і поведінки, що у сукупності утворюють психологічний стан потерпілого. Додатковими його складовими є ретрегистська поведінка потерпілого (заглиблення в себе, алкоголізм, наркоманія, суїцидальні нахили) та витіснення раціональної людської активності запереченням суспільного устрою.

Депресивні стани у потерпілих характеризуються подавленням, сумним настроєм, відсутністю апетиту і бажанням скоріше б це забути, відчуттям безнадії та розчарування - і все це поєднується із порушенням сну, підвищеною тривогою. Зовні дані прояви видно не завжди, потерпілі з важкістю, але справляються зі своїми обов'язками, відвідують роботу, але робоча активність у них знижена, поєднана із замкнутістю та відсутністю бажання спілкуватися. У клінічній картині мають прояв тривожно-фобічні розлади на фоні вираженого неспокою із внутрішнім переживанням, відчуттям небезпеки, боязні повторення психотравмуючої ситуації. Фабула страху чітко пов'язана з перенесеною психологічною травмою, симптоматика посилюється під впливом незначних подразників, а також при проведенні слідчих дій.

Дослідження показали, що чоловіки переживають психологічні наслідки злочину складніше, ніж жінки, хоча завжди очікується, що вони переноситимуть біль стоїчно і самотійно. Якщо чоловікам боляче, вони не визнають це, і звичайно не шукають допомоги, внаслідок того, що чоловік повинен усе переносити мужньо, а тому він не може бути жертвою злочину.

Наслідком злочину для будь-якої людини є психічна травма, яка спричиняється важкою, травмуючою подією і викликає глибинні переживання, з якими важко впоратися. Це психічне явище, сутність якого полягає у тому, що особливі умови життєвого середовища впливають на особистість із дуже великою силою і руйнують психічні функції найвищого рівня, а саме: способи управління власними психічними функціями і способи орієнтації в життєвому просторі [10, ст.3]. Подія, що це все викликає, за Ч. Фіглі, має бути неочікуваною, небезпечною і гнітючою [7, ст.56] і складатися з екстремальної травматичної події злочину великої інтенсивності або із повторення даних ситуацій. У психіці потерпілого по-

дія злочину знову відтворюється у формі нав'язливих образів, думок, постійної присутності у снах, раптових дій чи відчуття начебто все відбувається знову, інтенсивне переживання при зіткненні з подіями, що символізують чи нагадують деталі злочину, фізіологічна активність в ситуаціях, які зовні чи внутрішньо символізують акти травматичної події. «Я не люблю дорогу, боюся її переходити, це нагадує мені трасу, на якій мені доводилося працювати і яка сниться мені кожну ніч» - із розповіді В., 18 років, яка постраждала від торгівлі людьми [5]. Потерпілі намагаються уникнути будь-чого, що асоціативно пов'язано із подією злочину, думок і почуттів, діяльності, людей чи ситуацій, що викликають травмуючі спогади. У них помітне зменшення інтересу до важливих видів діяльності, відокремлення від інших людей, почуття відсутності перспективи в майбутньому.

Виходом із описаної вище критичної ситуації, на нашу думку, є психологічний захист потерпілого як спосіб усунення психологічного дискомфорту. Він у механізмі свідомості потерпілого знаходить свій вияв у запереченні, витісненні, проекції раціоналізації та заміщенні [12, ст.95], кожен з них відіграє свою немалу роль у збереженні психологічного здоров'я потерпілої особи. Заперечення означає намагання особи не сприймати до «глибини душі» факт учиненого проти неї протиправного діяння. Витіснення належить розглядати як спосіб уникнення внутрішнього конфлікту шляхом вилучення зі свідомості неприємної інформації, прикросців, завданих іншою особою. Проекцією є перенесення власних переживань через їх соціальну неприйнятність на інших людей, тобто це може мати місце при віктимній поведінці потерпілого, де особа не бажає усвідомлювати власні провакаційні дії, а перекладає всю вину на злочинця. Раціоналізація як механізм психологічного захисту потерпілого від злочинних наслідків є псевдорозумним поясненням особою бажань, вчинків, визнання яких загрожувало б втратою самоповаги, до прикладу – нівелювання важливості злочинних наслідків при віктимній поведінці потерпілого. Заміщення полягає у перенесенні своїх негативних емоцій на інших людей.

Потерпілі більшою чи меншою мірою ніби наново переживають події злочину, з метою обмеження його впливу на спогади часто використовують так звані «стратегії виживання»: 1) уникнення (характеризується тим, що потерпілі роблять усе можливе, аби уникнути подальшого насильства та знущань, замикаються в собі); 2) ідентифікація себе зі злочинцем (потерпілі часто

ставлять себе на місце злочинця, аби зрозуміти його погляди, думки, почуття); 3) байдужість (потерпілі не висловлюють власні думки, не демонструють почуття, стають інертними, їхнє життя зводиться до животіння).

Оскільки у літературі не приділяється належна увага соціально-психологічній дезадаптації потерпілого за наслідками злочину, а її вплив на формування психологічного портрета потерпілого значний, автор вважає за необхідне її дослідити. Звичайно, у процесі життя особа формує свій соціальний статус, чим адаптується до умов соціуму, формуючи своє ставлення до суспільно-моральних норм і етичних цінностей. Відповідно, злочин здійснює перелом механізму адаптації і призводить до втрати нормальної життєдіяльності особою, погіршення її взаємодії із суспільством, до неадекватної та дезадаптивної поведінки, що є наслідком негативного морального впливу [2, ст.236]. За загальним правилом, дезадаптація – це непристосованість, конфлікт особи із соціальним середовищем, широка гама психоемоційних переживань, хід внутрішньопсихологічних процесів, що призводить не до розв'язання проблемної ситуації, а до її поглиблення. Ю.А. Александровський визначає дезадаптацію як «поломку» в механізмі психічного здоров'я при гострому чи хронічному емоційному стресі. А й справді, розглядаючи клінічну картину посттравматичного стану потерпілого, часто знаходимо риси, характерні процесу дезадаптації в соціально-психологічному плані, - порушення рівноваги особи потерпілого і навколишнього середовища в силу впливу негативних наслідків злочину, нездатність адаптуватися до «нових умов життя» після злочину, недостатня активність, труднощі в реалізації основних соціальних потреб, неадекватна орієнтація у спілкуванні. Розглядаючи даний психічний процес, автори Р.Б. Березін і Налгаджян А.А. виділяють три його різновиди: стійка ситуативна дезадаптація має місце тоді, коли потерпілий не знаходить шляхів і способів соціальної адаптації після вчинення злочину, хоча здійснює відповідні спроби до її здійснення; тимчасова дезадаптація може бути усунена при застосуванні адекватних адаптивних заходів; загальна стійка дезадаптація знаходить прояв у виникненні психопатологічних станів, невротичних синдромів. Отже, результатом соціально-психологічної адаптації потерпілого є стан дезадаптації його особистості.

В основі соціально-психологічної дезадаптації потерпілого лежить конфлікт між злочинцем і потерпілим, внаслідок якого в останнього

формується неадекватне реагування на умови і вимоги навколишнього світу у формі тих чи інших відхилень у поведінці, стійкого психологічного дискомфорту. Ряд психологів підтримують думку, якщо розглядати особу потерпілого через призму його психологічного комплексу навколишнього відчуження, то у поведінці можна помітити виникнення захисних форм, створення змістових та емоційних бар'єрів у відносинах із оточуючими. Л.С. Виготський вважає, що дана картина характерна у кризові, переломні моменти життя людини, коли те, що відбувається різко змінює «ситуацію соціального розвитку» [1, ст.263-264]. Аналізуючи все викладене вище, вважаємо, що домінуючою стратегією подолання соціально-психологічної дезадаптації потерпілих від злочинів є допомога вказаним особам у відновленні, формуванні і розвитку достатньої самоорганізації, через з'ясування життєвих потреб, ціннісних орієнтацій на даному етапі життя [14, ст.136].

Дослідивши потерпілого з психологічного погляду, надавши повну характеристику всіх його психологічних ознак, ми вважаємо за доцільне запропонувати свою їх класифікацію. Як і будь-яка інша класифікація, класифікація психологічних ознак потерпілого має дещо умовний характер, але і такий поділ дає змогу змістовніше зрозуміти його суть. Ще Г. Спенсер писав, що справжня класифікація містить в один клас такі предмети, які мають між собою більше спільних ознак, ніж кожний із них має з усіма решта предметів, та не входить у клас [11, ст.549]. За генезисом виникнення характеристики особистості потерпілого поділяються на: соціально-психологічні: самосвідомість, самоповага, правосвідомість, ціннісні орієнтації та біофізичні: тип нервової системи, темперамент, емоції тощо; за емоційною спрямованістю: позитивні – оптимізм, негативні – агресія, конфліктність.

Песимістична особистісна установка на майбутнє в цілому і на перспективи виходу із кризи пов'язана із втратою сенсу життя як найвищої цінності. У наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених описуються такі типи життєвих ситуацій, які в поєднанні з додатковими несприятливими чинниками здатні актуалізувати проблему втрати змісту життя: події, пов'язані з фізичним здоров'ям або психічними особливостями індивіда; життєві ситуації, викликані соматичним захворюванням або нещасним випадком; проблеми, спричинені зовнішніми обставинами. Отже, проблема пошуку сенсу життя для потерпілих така ж актуальна, як і проблема його втрати, адже кожна з них відіграє роль одного з домінант-

них регуляторів людської поведінки. Водночас знецінення власного життя може розглядатися як детермінант особистісної дезадаптації, вихід із якої потребує психологічної допомоги.

Розуміння поняття «психологічна допомога» охоплює: непрофесійну само- та взаємодопомогу потерпілих, яка найбільш доступна, оперативна та досить ефективна за умов достатнього загального рівня психологічної культури населення; професійну пряму допомогу потерпілим, що здійснюється силами психологів, які працюють в установах охорони здоров'я, освіти тощо; професійну опосередковану допомогу, що здійснюється на рівні країни, області, району і передбачає участь психологів.

Звичайно, психологічна допомога охоплює відновлення відчуття контролю та безпеки і починається з тіла та поступово поширюється на зовні, у напрямку встановлення контролю над оточенням. Хоча почуття потерпілого можуть швидко змінитися, а він повертатиметься до звичайного соціального функціонування, однак стабілізацію на рівні симптомів не треба плутати з повним відновленням. Лише через процес відновлення повної здатності пережити весь спектр емоцій, включаючи смуток, можна відновити відчуття цілісності «Я» і його непорушність у потерпілого.

Висновки. Психологічна характеристика потерпілого охоплює соціально-психологічні, загальнопсихологічні та індивідуально-психологічні властивості його особистості, які доцільно розглядати цілісно, адже вони становлять єдиний ряд із додатковими складовими: спілкування, спрямованість, характер, самосвідомість, досвід, інтелектуальні або психічні процеси, психофізіологічні якості.

Усі ці обставини свідчать про необхідність розробки у юридичній психології добре обгрунтованого синтетичного особистісного підходу до дослідження особи потерпілого, який був би зорієнтований на розв'язання практичних психолого-юридичних проблем. Він повинен базуватися на науковому уявленні про особистість як суб'єкта діяльності й поведінки, складну соціально зумовлену цілісну систему психічних якостей індивіда. Даний підхід повинен враховувати особистість у її психологічній структурі та взаємозв'язки між її елементами, що виявляються і розвиваються у діяльності й поведінці та відповідають конкретній соціальній ситуації життя людини, певному віковому етапу її розвитку. Це надасть можливість слідчим і суддям визначати індивідуальність особистості потерпілого в єдності з його своєрідністю, неповторним сполучен-

ням якісно та кількісно розвинених індивідуально-психологічних і соціально-психологічних властивостей, які зумовлюють поведінку та діяльність у певних життєвих ситуаціях. Аналіз наукових даних, наведених у працях відомих психологів і юристів, свідчить про необхідність визначення особистості потерпілого як складної системи, в якій диференціюються та інтегруються різноманітні психологічні якості. Вони формуються у потерпілого протягом тривалого часу, в умовах здійснення власної діяльності та спілкування з іншими людьми та внаслідок вчинення злочину. Зважаючи на все наведене вище, особистість потерпілого варто вважати «системою систем».

Список літератури

1. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – М.: АПН, 1960. – 263-264.
2. Гайдено В., Предборська І. Соціальна адаптація як передумова життєвого успіху. Науково – методичний збірник/Ред.кол. Н.Софій. – К.: Контекст, 2000. – с.236.
3. Здравомыслов А.Г., Ядов В.А. Отношение к труду и ценностные ориентации личности // Социология в СССР. – М.: Мысль, 1965. Т.2. – с.199.
4. Зер Г. Введение в восстановительное правосудие // Правосудие по делам несовершеннолетних. Перспективы развития. Вып.1. – М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 1999, – с. 117-118.
5. Из архіву Чернівецького обласного громадського молодіжного об'єднання «Сучасник», 2009 рік.
6. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2007. – с. 118.
7. Механізм взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поводженню з дітьми/за ред. Левченко К.Б., Трубавіної І.М. – К., 2005. – с. 56.
8. Платонов К.К. Теория функциональных систем, теория отражения и психология//Теория функциональных систем в физиологии и психологии. – М.: Наука, 1978. – с.86.
9. Прайс М. Образец нейтральности для медиации жертвы и правонарушителя: Пер. с англ. Архив Центра «Судебно-правовая реформа». – М., 2000. – с.80-81.
10. Практична психологія та соціальна робота. – К., 2002. – №3. – с.3.

11. Спенсер Г. Опыты научные, политические и философские/Пер. с англ.- Минск : Совр. Лит., 1999. – с. 549.

12. Степанов О.М., Фицула М.М. Основы психологии та педагогіки. - Київ Академвидав. – 2005. – с. 95-96.

13. Тузов А.П. Мотивация противоправного поведения несовершеннолетних. – К., 1982. – с.163.

14. Шадриков В.Д. Введение в психологию : мотивация поведения. – М. : Логос, 2001, - с. 136.

15. Яковенко С.І. Теорія і практика психологічної допомоги потерпілим від катастроф (на прикладі пост чорнобильської ситуації) : Автореф. дис. д-ра психол. Наук : 19.00.01/ С.І. Яковенко; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 1998. — с.5.

16. Яковлев А.М. Некоторые теоретические вопросы общей методики изучения личности преступника//Проблемы искоренения преступности. - М., 1968. – с.85.

Стаття надійшла до редколегії 10 червня 2010 року.

Рекомендована до опублікування у «Віснику» членом редколегії М.К. Якимчуком.

Y.Y. Tsybal

The peculiarities of psychological portrait of victim personality in Law context

Summary

The article deals with complex of psychological-juridical characteristic of the victim in criminal process, investigation of which can be used as the instrument in realization of tasks of court investigation activities, based on actuality and necessity of system changes in relation between state and person through the prism of human rights in modern period of development of Ukrainian society. The author proposed synthetic-personal approach to the studying of psychological portrait of victim personality in criminal process, based on theoretical analysis.

Key words: victim, victim personality, psychological peculiarities, psychological portrait, crime event, criminal process.

Ю.Ю. Цимбал

ЮРИДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПОРТРЕТА ПОТЕРПЕВШЕГО В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

Основываясь на актуальности и необходимости системных изменений в отношениях государства с гражданином через призму прав человека на современном этапе развития украинского общества, рассмотрен комплекс психологически-юридических характеристик потерпевшего в криминальном процессе, исследование и познание которого дает возможность использовать его как действенный инструмент в реализации задач судебно-следственной деятельности. На основании осуществленного теоретического анализа автором предложен синтетически-личностный подход к изучению психологического портрета личности потерпевшего в криминальном процессе.

Ключевые слова: потерпевший, личность потерпевшего, психологические особенности, психологический портрет потерпевшего, событие преступления, уголовный процесс.